

Nastanak i definicije partija

Nastanak

- Termin ušao u upotrebu na početku XVIII vijeka
- Formiranje uporedo sa pretvaranjem skupština staleža u parlament – protiv apsolutne monarhije
- Uzroci nastanka političkih partija (Duverger, 1976):
 1. *Širenje biračkog prava*
 2. *Težnja za uticajem na poslanike*
 3. *Želja poslanika da budu ponovo izabran*
- Na početku XIX vijeka biračko pravo u Britaniji imalo 5-7%, Francuskoj 3%...

Nastanak

- La Palombara i Weiner (1966) pojavu partija objašnjavaju krizama u političkom sistemu:
 1. **Kriza legitimacije** – problem nosioca suverene vlasti u društvu (monarhija-republika). Prve partije nastaju u toku krize koja izbija kada se u pitanje dovede *ancien regime* (UK i FRA)
 2. **Kriza integracije** – problemi teritorijalnog integriteta i suprotstavljenih težnji rascjepkanih nacionalnih grupa da se udruže u političku zajednicu (GER, ITA, BEL)
 3. **Kriza participacije** – potisnute društvene grupe ističu zahtjeve za veće učešće u političkom zivotu
- Kreacije pojedinaca?

	Muškarci	Žene	LITVANIJA	1921/1990.**	1921/1990.
ALBANIJA	1921.	1945.	LUKSEMBURG	1919.	1919.
ANDORA	1933.	1970.	MAĐARSKA	1919.	1919.
AUSTRIJA	1907.	1918.	MAKEDONIJA	1945/1990.**	1945/1990.
BELGIJA	1893/1919.*	1948.	MALTA	1945.	1947.
BJELORUSIJA	1917/1990.**	1917/1990.	MOLDAVIJA	1917/1990.**	1917/1990.
B I H	1945/1990.**	1945/1990.	MONAKO	1910.	1960.
BUGARSKA	1879.	1945.	NORVEŠA	1897.	1913.
CRNA GORA	1945/1990.**	1945/1990.	NJEMAČA	1869/1871.*	1919.
ČESKA	1920/1992.**	1920/1992.	POLJSKA	1918.	1918.
DANSKA	1915/1918.*	1918.	PORTUGALIJA	1911.	1974.
ESTONIJA	1918/1990.**	1918/1990.	RUMUNIJA	1917.	1946.
FINSKA	1906.	1906.	RUSIJA	1917/1990.**	1917/1990.
FRANCUSKA	1848.	1944.	SAN MARINO	1909.	1960.
GRČKA	1877.	1952.	SLOVAČKA	1920/1992.**	1920/1992.
HOLANDIJA	1917.	1919.	SLOVENIJA	1945/1990.**	1945/1990.
HRVATSKA	1945/1990.**	1945/1990.	SRBIJA	1945/1990.**	1945/1990.
IRSKA	1918/1922.*	1918/1922.	ŠPANIJA	1869/1907.	1869/1931.
ISLAND	1915.	1915.	ŠVEDSKA	1921.	1921.
ITALIJA	1912.	1946.	ŠVAJCARSKA	1848/1919.*	1971.
KIPAR	1959.	1959.	TURSKA	1923.	1934.
LATVIJA	1918/1990.**	1990.	UKRAJINA	1917/1990.**	1917/1990.
LIHTENŠTAJN	1921.	1984.	V.BRITANIJA	1918.	1928.

Način formiranja i organizovanja

- Do obrazovanja političkih partija dolazi na dva načina, po Duvergeu (1976):
 1. **Povezivanjem “parlamentarnih grupa”** – sa ciljem 1.) obezbjeđivanja ponovnog izbora poslanika i 2.) omogućavanje biračima da utiču na aktivnosti izabranih poslanika
 2. **Vanparlamentarni** – različite grupe i organizacije (sindikati, crkve, profesionalna udruženja, armija...) formiraju partije radi ostvarenja svojih političkih interesa (Demohrišćanska partija, Laburistička...)
- Način formiranja utiče na oblik organizacije:
 1. Partije nastale parlamentarnim putem – **labavo organizovane**
 2. Partije nastale parlamentarnim putem – **centralizovane**
- Organizacija partije više zavisi od istorije (“genetski momenat”) (Penebianco, 1988)

Širenje partija

- Partije formirane u zapadnoj Evropi i SAD-u snažno uticale na druge zemlje
- U istočnoevropskim zemljama partije nastale uglavnom u drugoj polovini XIX vijeka
- U Srbiji sredinom XIX vijeka – Liberalna grupa i Mladokonzervativna grupa (Napredna stranka)...
- U Hrvatskoj sredinom XIX vijeka – Ilirska stranka, Hrvatsko ugarska stranka...
- U Crnoj Gori početkom XX vijeka (1905) – Klub narodne stranke (“klubaiši”) i Prava narodna stranka (“pravaši”)

Partije u CG

- Političko udruživanje počinje 1905. godine – *Ustav za Knjaževinu Crnu Goru*
 - Uvedena narodna skupština
 - Uvedeno opšte i neposredno biračko pravo (čl. 48 Ustava)
 - Čl. 213 Ustava zagantovano političko udruživanje
- Parlamentarni život počinje 1906. godine, nakon prvih izbora za Ustavotvornu skupštinu
- Dvije struje:
 - Protivnici knjaževom apsolutizmu - *Narodna stranka* (“klubaši”)
 - Pristalice knjaza – *Prava narodna stranka* (“pravaši”)

Partije u CG

- U pozadini sukob između dvije dinastije – Petrović i Karađorđević
- Ključna tačka spora – pitanje prisajedinjenja sa Srbijom
- Pokreti u narodu dobili nadimke "bjelaši" (klubaši) i "zelenashi" (pravaši) shodno boji listica za glasanje
- Podjela koja je i danas važna odrednica političkog pluralizma
- Odluke Podgoričke skupštine (26.11.1918.) podržane od strane "bjelaša", "zelenashi" organizovali ustanički pokret

Partije u CG

- Izbori za ustavotvornu skupštinu SHS-a 1920. godine
 - Komunistička partija u Crnoj Gori
 - Raspadom “Mlade Crne Gore”:
 - Narodna stranka
 - Demokatska stranka
 - Jugoslovenske republikanske stranke
 - Save zemljoradnika
 - Nezavisna demokratska stranka
 - Crnogorska federalistička stranka (1923.)

Definicija partija

- Termin “*partija*” etimološki znači dio šire cjeline (*partire – dijeliti*)
- Mnogi upravo u značenju termina našli ključnu karakteristiku partija - identifikovanje sa jednom grupom i razlikovanje od ostalih grupa (Neuman, 1956)
- Goati (1984) kao konstitutivne elemente definicije navodi:
 1. Organizacija
 2. Težnja osvajanju vlasti
 3. Ideološki karakter
 4. Izražavanje interesa klasa (društvenih grupa)

Definicija partija

- Giovanni Sartori (1976) formuliše minimalnu definiciju:
 1. Naziv
 2. Organizacija
 3. Borba za vlast
- Po Sartori-u ideologija nije konstitutivni element definicije partija
 - Bazirano na ubjeđenju da su ideologije/proizvodi partija
- Catch-all partije?

1. Nazivi partija

- Partije nastale do prvih decenija XX vijeka zadržale su u nazivu (najčešće) programsku ideju
 - *Liberalne, konzervativne, demohrišćanske, socijalističke, komunističke....*
- U drugoj polovini XX vijeka često dobijaju nazive po događajima i ličnostima iz nacionalne istorije
 - *Partija obnove, ujedinjenje...*
- Iako naziv može da uputi na ideološku porodicu partije, veza između imena i programa često slabi, zbog:
 1. Parlamentarne partije postaju mnogo heterogenije
 2. Prepoznatljivost partije može da se promijeni pod uticajem eksternih uzroka (centralnih pitanja)

2. Organizacija partija

- Partije su relativno trajan oblik organizacije (nijesu *ad hoc*)
- Organizacija označava granicu sa okruženjem – dijeli “nas” i “njih”
- Jasno definisana unutrašnja struktura – uloge i funkcije
- Bogat interni život – *mobilisanje članstva, formulisanje ciljeva, regulisanje konflikata, donošenje normi, izbor funkcionera...*
- Duverge (1976) smatra da se partije manje definišu programom ili klasom pristalica, a više prirodom njihove organizacije
- Formalna struktura partije propisana dokumentima (statutima, pravilnicima)

3. Težnja za vršenjem vlasti

- Želja za vršenjem vlasti – *differentia specifica* u odnosu na interesne grupe, sindikate, crkvena udruženja...
- Potreba nastala omasovljavanjem savremenog društva
- Vršenje vlasti podrazumijeva da partije biraju kandidate za vladajuće funkcije i usmjeravaju njihovo djelovanje
- Vlast u sistemima u kojima dominiraju partije nikad nije potpuno koncentrisana na jednom nivou
 - Samostalnost lokalnih, subnacionalnih nivoa
 - Nijesu sve partije jednako centralizovane

3. Težnja za vršenjem vlasti

- Mogućnost dijeljenja vlasti između više partija - *koalicija* i *kohabitacija*
- Inflacija političkih obećanja u predizbornim kampanjama
- “Bumerang efekat” - kratkotrajna korist i dugoročno narušen kredibilitet
- Hiper-odgovornostu istočnoj Evropi

Literatura

Vladimir Goati, *Političke partije i partijski sistemi*, CEMI i FPN, 2007, Podgorica,
strane 21-35